

УДК 804(477.44)
ББК 83.3 (4 УКР)

С.В. Щербак

Народнопоетичне підґрунтя творчого доробку Анатолія Черниша

Щербак С.В. Народнопоетичне підґрунтя творчого доробку Анатолія Черниша.

У статті проаналізовані поетичні твори Анатолія Черниша: коліскові, лічилки, загадки, ігри (назву казки підкажи), у яких виявлено та схарактеризовано народнопоетичні елементи: проста як для читання так і для розуміння дитиною змісту творів, тематично різноманітні (про стосунки, тваринний та рослинний світ, навколишнє середовище), мають пізнавальний характер, ґрунтуються на народному світогляді та кращих зразках українського фольклору, допомагають дитині розвивати художнє та логічне мислення, уяву, пам'ять, творчі здібності. Мають народнопоетичне підґрунтя, яке виражається у віршованій формі твору, чіткій ритмізації, малому змісту твору, простій та зрозумілій мові, у відповідності віковим особливостям дітей та пізнавальному характері. Як і народні коліскові, загадки, лічилки так і твори сучасного письменника Анатолія Черниша вчать маленьких читачів спостерігати за природою, спонукають до порівняння та зіставлення речей і також вони є засобом виховання та розвитку дитини.

Ключові слова: дитяча література, письменник, поет, літературна (авторська)загадка, літературна скоромовка, фольклор, література.

Shcherbak S. V. narodnostne the basis of the creative heritage of Anatoly Chernysh.

The article analyzes the poetic works of Anatoly Chernysh: lullabies, nursery rhymes, riddles, games (the title of the fairy tale prompt), who discovered and described the national poetic elements: simple for reading and for a child's understanding of the content of the works, thematically diverse (relationships, flora and fauna, the environment), are educational in nature, are based on the national

Outlook and the best samples of Ukrainian folklore, help your child develop artistic and logical thinking, imagination, memory, creativity. Have narodnostne background, which is expressed in poetic form of the work, clear ritman, small content pieces, simple and intuitive speech, according to the age peculiarities of children and educational in nature. Like the folk lullabies, riddles, rhymes and works of a modern writer Anatoly Chernysh teach young readers to observe nature, encourage to compare and contrast things and also they are a means of education and child development.

Key words: children's literature, writer, poet, literary (copyright)mystery of literary patter, folklore, literature.

Сучасні дослідники дитячого фольклору зазначають «усі фольклорні жанри діляться на дві великі групи: 1) твори, які виконуються і побутують у середовищі дорослих [2, с.589], (колискові пісні, забавлянка, пестушки, утішки, небилиці, безконечні казки [2, с. 76], 2) твори, які побутують серед дітей [2, с.589], (заклички, лічилки, дражнили, мирилки, страшилки, скоромовки) [2, с. 76]. Кожен жанр має своє джерело походження – усі вони виникли в різні історичні періоди і проникли в дитячу словесність різними шляхами. Усі жанри дитячого фольклору умовно можна поділити на три групи: 1) тексти, створені дорослими для дітей; 2) твори, які перейшли у дитячий фольклор із загального доробку; 3)твори самих дітей» [2, с. 589-590]

Сучасна українська дитяча література – це певний скарб який потребує детального дослідження. Поява нових сучасних дитячих письменників, які створюють найсучасніші поетичні, прозові та драматичні твори вимагає нового підходу до їх вивчення, сприйняття та розуміння. Кінець ХХ ст. та початок ХХІ ст. збагатив українську дитячу літературу новими іменами (Ганна Чубач, Анатолій Качак, Василь Василяшко, Анатолій Черниш та інші) та різноманітними літературних жанрів (вірші, казки, прислів'я та інше). Вивченням творчого доробку сучасних письменників займається низка науковців, з-поміж них можна виділити

праці: Н. І. Богданець-Білоskalенко, Н. Дзюбишина-Мельник та інші, які у своїх статтях [1, с.4-11, с.452-454] досліджують «розвиток літератури для дітей середини ХХ – початку ХХІ століть» [1, с.4-11], та «тематику і жанрове розмаїття творів для дітей письменників середини ХХ- початку ХХІ ст.» [1, с.452-454].

Актуальність теми цієї статті полягає у науковій цікавості сучасного літературознавства, фольклористики до проявів інтерпретації сучасними дитячими письменниками жанрів народної творчості (колискових, лічилок, загадок, скоромовок).

Мета статті – виявити та схарактеризувати народнопоетичні елементи у творах Анатолія Черниша.

Завдання статті проаналізувати поетичні твори Анатолія Черниша та виявити в них елементи народно – поетичної жанрової специфіки.

Одним із найголовніших джерел пізнання навколишнього середовища для дитини є слово: народне та літературне. Найкращими та найбагатшими народно поетичними надбаннями українського народу для дітей є такі фольклорні жанри, як колискова, забавлянка, лічилка, гра, скоромовка, які набувають словесного закону, що яскраво та влучно відбиває уявлення про народну дійсність, малюють навколишні образи, втілюють виразні засоби живого мовлення.

Безперечно, збагачення і розширення кругозору дитини та її духовного потенціалу відбувається завдяки знайомству із дитячими художніми творами.

Справжньою перлиною сучасної дитячої літератури кінця 90-х років – початку ХХІ ст. є поетичні твори Анатолія Черниша. Він – автор книжок «Сонячний зайчик», «Казка про Зиму та її дітей», «Рідних звуків голоси», «Зачекалися весни», «Приказки та прислів'я із «Словаря української мови» Бориса Грінченка» та інших. Цікавою є написана автором абетку у прислів'ях, приказках, примовках,

скоромовках [1, с. 181]. За сучасною періодизацією української дитячої літератури поданою Наталією Дзюбишиною – Мельник, творчість цього сучасного письменника, члена Національної Спілки письменників в Україні, який живе й пише в Кіровограді, належить до п'ятого періоду (кінець 90-х років –початок XXI ст.[1, с. 5]. Дослідниця підкреслює, що «тематика його творів різноманітна: пори року, природа, рослинний світ, стосунки дітей, казковість у сприйнятті дитиною навколишнього світу, розваги дітей» [1, с. 181].

Одним із найдавніших жанрів народної словесності вважають колискові пісні. Це ліричні твори, які найчастіше виконуються матір'ю, або іншими родичами [2, с. 590].

Багато із написаного Анатолієм Чернишем має народнопоетичне підґрунтя, тобто базується на фольклорних аналогах (казках, піснях, загадках тощо). Так, наприклад, його колискова пісня:

*Люлі, люлі, люлі, люлі-
Прилетіли дві зозулі,
Дві зозулі, три синички
До маленької Анички.
Люлі, люлі, люлі, люлі-
Три синички, дві зозулі
Тихо пісеньку співають
І колиску колихають» [1, с.190],*

за сюжетно-композиційною будовою близька до українських народних колискових (наприклад, «Люлю, люлю, спи, синулю» [3, с.29] своїми заколисувальними вигуками – кліше «Люлі, люлі, люлі, люлі», мотивом присипляння дитини та колихання колиски. «Поява у народних колискових образів птахів (голуба, зозулі « Ой люлі-люлі, прилетіли гулі», «Люлі-люлечка, прилетіла зозулечка» співвідноситься із сюжетом про присипляння дитини на дворі» [2, с.592]

Народнопоетичне підґрунтя колискових Анатолія Черниша полягає в тому, що автор використовує числову національну символіку (два, три), наявність української фауни (синиці, зозулі), поетичний твір наділений національними ознаками співучості, яка досягається інтонаційно-ритмічною будовою. Народні колискові співає найчастіше мати дитини, а Анатолій Черниш зазначає, що колискову тихенько співають птахи.

Анатолій Черниш інтерпретує у своєму творчому доробку інший жанр народної творчості, лічилку.

«Лічилка є живим фольклорним жанром, вони передаються, передусім, усно, варіюються в колективній пам'яті народу, перш за все - дитячого співтовариства» [4, с.265]. «Більшість фольклористів указує, що лічилка виникла в глибокій старовині як засіб розподілу на роботу, яка за тих часів була не тільки важкою, а й небезпечною для життя людини. Її використовували в реальному житті, тому лічилка є не самостійним літературним жанром, а прикладним, оскільки має практичне завдання» [4, с.265].

У тематиці лічилок Анатолія Черниша відображено казковість подій, використання образів тваринного світу, які оточують сучасну дитину (киця, пес, каченята).

В основі народних лічилок лежить лічба. Анатолій Черниш створює свої лічилки використовуючи числа: 3,4,5,10

<i>На - 4</i>	<i>У господаря - робота;</i>
<i>Раз, і два, і три, й</i>	<i>Наглядає пес</i>
<i>чотири -</i>	<i>пожитки,</i>
<i>Мешкають в одній</i>	<i>В киці з мишкою-</i>
<i>квартирі</i>	<i>ловитки.</i>
<i>Мика, киця, пес</i>	<i>На - 5</i>
<i>Пригода</i>	<i>Раз, два, три, чотири,</i>
<i>І, звичайно, сам</i>	<i>п'ять -</i>
<i>господар.</i>	<i>П'ять жовтеньких</i>
<i>В кожного із них</i>	<i>каченят</i>
<i>турбота:</i>	

<i>Дружно плавали,</i>	<i>Котре — перше, котре</i>
<i>купались</i>	<i>— н'яте.</i>
<i>Й геть усі</i>	<i>Будем знову рахувать:</i>
<i>перемішались.</i>	<i>Раз, два, три, чотири,</i>
<i>Неможливо відгадати</i>	<i>п'ять</i>
[1,с.200 – 201].	

Аналіз лічилок Анатолія Черниша свідчить, що для композиції авторської лічилки властиві такі форми: зачин, який виражається у рахунку, і який допомагає розкрити тему твору. Лічилки відрізняються одна від одної персонажами: діти: (Коля, Вова, лісник, господар), звірі (пес Сірко, Мика, киця, пес Пригода). Змальоване реалістичне бачення оточення. Побутовий аспект розглядається у метафоричній формі, стосунки мешканців оселі і господаря дружні і проявляються через їх природні функції, які вони мусять виконувати: *«У господаря - робота; /Наглядає пес пожитки, /В киці з мишкою — ловитки»* [1,с.200-201]. Мова лічилок художньо-розмовна, проста, з національним колоритом, чітко ритмізована.

У творчому доробку Анатолія Черниша є й загадки, які подібні народним загадкам за формою та змістом. Відомо, що за своєю формою народні загадки мають ритмічне мовлення, часте використання рими та співзвуччя слів, питальну форму яка вимагає від дитини своєрідного логічного мислення. У народних загадках образи відображають світобачення, середовище, побут народу певної епохи, наприклад: *Маленький хлопчик / Зліз на стовпчик, / Одежі не носить, / Їсти не просить, / Личенько рябе, / Що воно таке?* Наперсток (укр.) [4, с.267].

Загадки, які створив Анатолій Черниш мають форму поетичного твору, чітко ритмізованого, в них завуальоване певне поняття, відгадка на загадку сформована у формі віддзеркалення.

Уміло, вправно, бездоганно
Вони споруджують кургани

Й весною, літом, в теплу осінь

Туди тягають щось і носять.

Малі, та сильні і проворні

Бувають і руді, і чорні.

Трудолюбиві і сміливі:

Зачепиш їх - такі кусливі... (икшаруМ) [1, с. 197]

Подається автором дотепний опис образу мурашки, який потрібно впізнати та вгадати.

Я - царівна у казці,

Двохвості, та не

миші:

Майже королева.

Значно більші і

сильніші.

В дійсності - живу в ставках,

Хижим поблиском

зубів

У річках, озерах.

Жах повадять на

слонів.

І тікаю, скільки змоги,

Відгатайте, хто

вони,

Від дзьобатих, довгоногих.

Що бояться їх

слони?

Бо для них смачна принада

(исирК) (іруЩ)

Саме я, зелена... (абаЖ) [1, с. 198-199]

Загадка про жабу, щурів, крис дає можливість дітям розвивати спостережливість, кмітливість та творчу уяву.

Я на морі не плаваю

Вони-спортивні, бойові,

Там живу, де сухо.

Та найчастіше - тяглові.

Та тільняшка на мені

Бо тягнуть воза,

-Аж по самі вуха...

тягнуть плуга...

(арбеЗ) [1, с. 197]

*Перед людьми у них заслуга.
(іноК) [1, с. 198]*

П'ятачок на носі,

Появляюсь я весною,

Закручений хвостик –

Кольоровою дугою.

Лісом гуляє,

Хмари, небо прикрашаю,

Жолуді шукає.

Воду з річки набираю.

(набаК) [1, с. 199 - 200]

(аклесеВ) (агудйаР)

У наведених прикладах в основі загадок лежить опис зовнішнього вигляду образу тварини чи природного явища

(кабана, райдуги, зебри, коня), опис точний, вказує на одну чи кілька ознак (п'ятачок на носі, появляюся я весною, спортивні, бойові, тяглові), за якими діти повинні знайти відгадку.

*Це дерево є символом міцності,
А в нашому краї - це й
довговічності.*

*І пізно з нього опадає листя,
Ховаючи плоди брунатно-
золотисті.*

(буд)

*День і ніч невтомно йде,
Крутить стрілочки, веде.
Точно, у потрібний час,*

*Лунко дзвонить, будить нас.
Хто ж він, точності
прихильник?*

Ну звичайно, це...

(киньлидуБ) [1, с. 197-200]

За тематикою загадки Анатолія Черниша можна класифікувати таким чином: тваринний світ (звірі, птахи) мурашки, жаби, криси, щури, орел, чайка, ластівки, сокола, зебра, коні, кабан, рослини та дерева (дуб), природні явища (веселка, райдуга).

Серед дитячого середовища найпопулярнішим жанром народної творчості є гра. Цей жанр Анатолій Черниш трансформує у вигляді гри – знання. У дитячому віці багато часу приділяють вихованню та навчанню батьки, читаючи казки, вірші, вивчаючи напам'ять твори. І саме наскільки дитина уважно пам'ятає безліч улюблених казок, письменник хоче перевірити у вигляді гри, підбираючи опис головного казкового героя, який повинен залишитися у пам'яті дитини після ознайомлення з казкою:

(Гра Назву казки підкажіть).

Кожна казка назву має, /Я їх, часом, забуваю.

/Ви мені допоможіть –/Назву казки підкажіть.

*Кіт господарю
служив,*

Кіт у чоботях ходив.

І до того ж, всім на

диво,

Був вигадливим,

сміливим,

(«хятабоч у тіК»)

[1, с. 197-200]

Є такі про нього вісті:

Круглий, випечений з

тіста,

В діда й баби не
прижився –
Мандрувати
покотився.

В неї шапочка червона,
В нього - гострі, хижі
зуби.

Казка ця із-за
кордону,
Слухати її ми любим.
(«акчопаш
ановреЧ»).

На ставочку день при дні
[1, с. 200]

Гарненька дівчинка
Появилась з
квіточки.

У горісі-ліжку спала,
Звідки жаба її
вкрала.

Довелось маленькій
звідать
Голод, холод, різні
біди

В жаби, в миші, у
хруща

І в котиська -
багача...

Та у квітці на
стеблинці

Дівчинка зустріла
принца.

(«акчовомійюД»).

Незвичайна в нього зброя –
Булава шестишпудова.
Нею він в борні зуміє

Від усіх тікав у
місто,
Та його... Лесичка
з'їла.

(«коболоК»).

Хлопчик плавав у
човні.

Та змія
підслідувала,
Хлопчика з човна
украла.

(«киселеТ-кисавІ»)

[1, с.200]

Подолати злого змія.
Волю дасть сестрі й
братам,

Та потрапить в
скруту й сам,

Бо засне так не
обачно...

А брати... були
невдячні.

(«окшорогитоК») [1, с. 196-
197]

Відгадки стимулюються певними мікро деталями (хлопчик плавав у човні, з довгим носом дерев'яним, гарна дівчина повилась з квіточки, незвичайна в нього зброя булава шестипудова) введеними у тексти загадок Анатолія Черниша. Авторська загадка спирається на певний особистий досвід дітей: читацький, глядацький. Зокрема, відгадки до загадок про Буратіно, Дюймовочку, Червону Шапочку спираються на читацький досвід дітей, так як вони дуже любляють читати казки про цих літературних персонажів. Та глядацький досвід, який свідчить про існування художніх та мультиплікаційних фільмів про вище названих героїв.

Специфічними ознаками наведених прикладів загадок є поєднання власне фольклорних образів (Івасик — Телесик, Рукавичка, Котигорошко) та загальноєвропейських образів (Червона Шапочка, Буратіно, Дюймовочка).

Отже, проаналізовані поетичні твори Анатолія Черниша: колискові, лічилки, загадки, ігри (назву казки підкажи) прості як для читання так і для розуміння дитиною їхнього змісту, тематично різноманітні (про стосунки, тваринний та рослинний світ, навколишнє середовище), мають пізнавальний характер, ґрунтуються на народному світогляді та кращих зразках українського фольклору, допомагають дитині розвивати художнє та логічне мислення, уяву, пам'ять, творчі здібності. Мають народнопоетичне підґрунтя, яке виражається у віршованій формі твору, чіткій ритмізації, малому змісту твору, простій та зрозумілій мові, у відповідності віковим особливостям дітей та пізнавальному характері. Як і народні колискові, загадки та ігри так і твори сучасного письменника Анатолія Черниша вчать маленьких читачів спостерігати за природою, спонукають до порівняння та зіставлення речей і також вони є засобом виховання та розвитку дитини.

Література:

1. Дитяча література. Твори українських письменників її половини ХХ – початку ХХІ століття. Начальний посібник / Упорядник Н. І. Богданець –білоскаленко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. – 480 с.

2. Лановик М. Українська народна словесність: [посібник для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів] /М. Лановик, З. Лановик. – Львів: Літопис, 2000. – 614 с.

3. Стрюк Л. Б. Пісенна етнологія України. – Навчальний посібник з народознавства / Стрюк Л. Б, Стрюк М. І., Яловий Ф. З., Київ, 1994.–332 с.

4. Щербак С., Лексико-стилістичні особливості українських лічилок / Щербак С., Каневська О. //Філологічні студії: науковий вісник КНУ: зб. наук. праць: Вип.7. – Кривий Ріг: ТОВ «Центр – Принт», 2012. – С.265–276.

Щербак С.В. Народнопоетичне основу творческого наследия Анатолия Черныша.

В статье проанализированы поэтические произведения Анатолия Черныша: колыбельные, считалки, загадки, игры (название сказки подскажи), у которых обнаружено и описано народнопоэтические элементы: простая как для чтения так и для понимания ребенком содержания произведений, тематически разнообразны (об отношениях, животный и растительный мир, окружающую среду), имеют познавательный характер, основываются на народном мировоззрении и лучших образцах украинского фольклора, помогают ребенку развивать художественное и логическое мышление, воображение, память, творческие способности. Имеют народнопоетичне подоплеку, которая выражается в стихотворной форме произведения, четкой ритмізації, малому содержанию произведения, простой и понятной речи, в соответствии возрастным особенностям детей и познавательном характере. Как и народные колыбельные, загадки, считалки так и произведения современного писателя Анатолия Черныша учат маленьких читателей наблюдать за природой, побуждают к сравнению и сопоставлению вещей и также они являются средством воспитания и развития ребенка.

Ключевые слова: детская литература, писатель, поэт, литературная (авторская)загадка, литературная скороговорка, фольклор, литература.

Н.М. Яблонська (аспірант, Тернопіль)

УДК 82-312.1

ББК 83. 3 (4 УКР)

«Капелюх Сікорського» В. Даниленка як роман ініціації

У статті аналізуються жанрові особливості роману «Капелюх Сікорського» В. Даниленка, зокрема увага акцентується на засобах і прийомах модифікації автором інваріанту історико-біографічного роману, як-от: ускладнення наративної структури, «хімерна» поетика, кіномонтаж, стильовий поліфонізм, поєднання хронотопів реальності і мрії та ін. Модерні способи моделювання художньо-історичного життяпису Ігоря Сікорського засвідчують появу белетризованого роману ініціації у творчості В. Даниленка.

Ключові слова: белетристика, жанр, історико-біографічний роман, роман ініціації, «хімерна» поетика.

Yablonska N. "Sikorsky's Hat" by Volodymyr Danylenko as a novel of initiations.

In this article the genre's features of the novel "Sikorsky's Hat" by Volodymyr Danylenko were analyzed. Special attention was paid to the means and methods of modifying invariant of historical and biographical novel. Such as: complications of narrative structure, "bizarre" poetics, film editing, stylistic polifonizm, chronotope's combination of reality and dreams, and others. Modern methods of modeling artistic and historical biography of Igor Sikorsky certify appearance of the fictionalized novel in the works of Danylenko.

Keywords: fiction, genre, historical and biographical novel, novel of initiation, "bizarre" poetics.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз дослідження цієї проблеми. Жанр художньої біографії в українській літературі перебуває в постійному